

Ks. Alexey Mitsinskiy MIC*
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin

PAPIESKA HERMENEUTYKA KOŚCIOŁA W KAZACHSTANIE PODCZAS WIZYT *AD LIMINA*

PAPAL HERMENEUTICS OF THE CHURCH IN KAZAKHSTAN DURING *AD LIMINA* VISITS

Summary

The aim of the article is to present the papal hermeneutics of the Church in Kazakhstan during the *ad limina* visits. The author seeks an answer to the question of what vision of the Church Popes John Paul II and Benedict XVI invited the participants of the visits to, how the popes saw the Church in Kazakhstan and what conclusions result from this for the current church community. These statements are addressed to all pastors of the Church of Central Asia, but they take into account in a special way the historical and political situation of the Church in Kazakhstan. This is important, because Kazakhstan and the changes that have taken place in this country have had a great influence on the development of communities and the life of the Church in neighboring countries. Even though the issues raised by the popes were and still are relevant for the community in Kazakhstan, the topic of this study has not been presented in scholarly circles nor widely discussed in Kazakhstan itself.

Keywords: *Ad limina* visit, John Paul II, Benedict XVI, Kazakhstan, teaching, future, message for the Church, hope

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie papieskiej hermeneutyki Kościoła w Kazachstanie podczas wizyt *ad limina Apostolorum* pasterzy Kościoła Azji Środkowej.

* Alexey Mitsinskiy MIC – duchowny kazachstański, marianin, uczestnik Specjalistycznego Kursu Teologicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z zakresu teologii dogmatycznej; e-mail: o.aleksy@marianie.kz; ORCID: 0009-0009-0194-0567.

Autor poszukuje odpowiedzi na pytanie, do jakiej wizji Kościoła papież Jan Paweł II oraz Benedykt XVI zapraszali uczestników wizyt, jak papież widzi Kościół w Kazachstanie oraz jakie z tego wnioski wynikają obecnie dla wspólnoty kościelnej. Wypowiedzi te skierowane są do wszystkich pasterzy Kościoła Azji Środkowej, jednak w sposób szczególny uwzględniają sytuację historyczną i polityczną Kościoła w Kazachstanie. To jest istotne, ponieważ Kazachstan i zmiany, które w tym kraju miały miejsce, wywarły duży wpływ na rozwój wspólnot i życie Kościoła w krajach ościennych. Mimo że kwestie poruszone przez papieży były i nadal pozostają aktualne dla wspólnoty w Kazachstanie, to jednak sam temat niniejszego opracowania dotychczas nie był ani prezentowany w kręgach naukowych, ani też szeroko omawiany nawet w samym Kazachstanie.

Słowa kluczowe: wizyta *ad limina*, Jan Paweł II, Benedykt XVI, Kazachstan, nauczanie, przyszłość, przesłanie dla Kościoła, nadzieja

*

Stolica Apostolska utworzyła w 1991 roku Apostolską Administraturę w Kazachstanie i Azji Środkowej. Poprzedzone to było zmianami zachodzącymi w Kazachstanie zarówno w zakresie politycznym, jak i gospodarczym w latach 80. i 90. Zmiany te – w tym także uzyskanie niepodległości Kazachstanu w roku 1991¹ – sprzyjały sytuacji religijnej² oraz pozwoliły na rozwój wspólnot katolickich, które coraz bardziej zaczęły zaznaczać swoją obecność w społeczeństwie³. Administratorem apostolskim został mianowany Jan Paweł Lenga MIC, którego opiece duszpasterskiej (oprócz wiernych w Kazachstanie) zostały powierzone wspólnoty w takich republikach, jak: Tadżykistan, Kirgistan, Uzbekistan i Turkmenistan⁴.

Istotne znaczenie dla Kazachstanu i Azji Środkowej miała pielgrzymka Jana Pawła II – pierwsza w historii tego kraju, jak i całego regionu. Odbędzie się ona we wrześniu 2001 roku, „była szczególnie obserwowana i miała charakter symboliczny”⁵. Ważne jest również to, że została ona poprze-

¹ Zob. D. Panto, *Odrodzenie Kościoła Katolickiego w Kazachstanie: historia, relacji z państwem, w: Colloquium wydziału nauk humanistycznych i społecznych*, Gdynia 2015, t. 7, nr 4, s. 175.

² Więcej na ten temat zob. В.А. Иванов, Я.Ф. Трофимов, *Религии в Казахстане*, Алматы 2003, c. 52–56, 78–90.

³ Zob. D. Panto, *Odrodzenie...*, s. 173.

⁴ Zob. tamże, s. 174.

⁵ Z. Grygorcewicz MIC, *Ewangelizacja w kontekście Kazachstanu*, Lublin 2002, s. 21.

dzona pierwszą w historii Kościoła katolickiego w Kazachstanie wizytą *ad limina Apostolorum*⁶ (dalej: *ad limina*).

Uczestnikami wizyty *ad limina* byli nie tylko hierarchowie Kazachstanu, ale także delegat papieski Kościoła greckokatolickiego, administratorzy apostołscy w Kirgistanie i Uzbekistanie oraz przełożeni misji *sui iuris* w Tadżykistanie i Turkmenistanie. Całą delegację reprezentował przedstawiciel hierarchów Kazachstanu i Azji Środkowej.

Chociaż orędzie papieskie skierowane jest także do pozostałych uczestników wizyty *ad limina*, to właśnie swoje przesłanie papież adresują do uczestników spotkania, odwołując się do Kazachstanu i szeroko pojętej sytuacji tego kraju⁷. Wynika to z tego, że historia Kazachstanu miała ogromne znaczenie dla rozwoju chrześcijaństwa także w krajach ościennych. Zasadniczą rolę w kształtowaniu życia chrześcijańskiego odegrały deportacje i masowe wywózki ludzi (szczególnie Polaków) na stepy Kazachstanu, w tym także osób duchownych⁸.

W związku z tym znaczenia nabiera temat i cel niniejszego artykułu, w którym zostanie podjęta próba wyjaśnienia tekstów przesłania papieskiego skierowanego do hierarchów Kościoła w Azji Środkowej, przede wszystkim w kontekście Kazachstanu, podczas ich wizyt *ad limina*. Krótkie papieskie wypowiedzi oraz przesłanie z nich płynące należy czytać w świetle całego nauczania zarówno Jana Pawła II, jak i Benedykta XVI. Stąd też będą wzięte pod uwagę dwa bardzo ważne aspekty pomocne w odczytaniu myśli papieskiej, a mianowicie: encykliki, papieskie dokumenty najwyższej rangi oraz sytuacja Kościoła w Kazachstanie. Ponadto celem artykułu jest przedstawienie przesłania papieskiego i wniosków z niego

⁶ „Ad limina Apostolorum oznacza obowiązek biskupa diecezjalnego i zrównanych z nim w prawie [...] odwiedzenia, w ustalonym czasie, grobów Apostolskich i zdania relacji o stanie swoich Kościołów partykularnych. [...]” (P. Kukulska, *Cel wizyty ad limina Apostolorum*, „Kościół i Prawo” 5(18) (2016) 2, s. 77). Każda taka wizyta zawiera zasadniczo trzy etapy, a mianowicie nawiedzenie grobów apostołskich Piotra i Pawła, spotkania z następcą Piotra Apostoła oraz „odwiedzenie dykasterii Kurii Rzymskiej” (tamże).

⁷ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso di Giovanni Paolo II ai presuli della conferenza episcopale del centro-asia in visita „ad limina Apostolorum”*, Vatican 9.02.2001, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2001/february/documents/hf_jp-ii_spe_20010209_centro-asia-ad-limina.html [dostęp: 13.04.2024]; oraz Benedetto XVI, *Discorso del santo padre Benedetto XVI ai vescovi e ordinari dell'asia centrale in visita „ad limina Apostolorum”*, Vatican 2.10.2008, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2008/october/documents/hf_ben-xvi_spe_20081002_ad-limina-asia-centr.html [dostęp: 13.04.2024].

⁸ Zob. W. Jasiakiewicz, A. Gutkowska, *Tam niczego nie było. Niczego nie było i dużo umierało. Wywózki Polaków do północnego Kazachstanu (Tajynsza) 1936–1938*, Bydgoszcz 2022, s. 31–79.

płynących nie tyle od strony pastoralnej, ile przede wszystkim od strony dogmatycznej.

Na dzień sporządzania artykułu w Kazachstanie obowiązuje następująca struktura administracyjna: archidiecezja w Astanie⁹, diecezja w Karagandzie¹⁰, diecezja w Ałmaty¹¹ i administratura apostolska w Atyrau¹². W Kazachstanie znajduje się także wspólnota Kościoła greckokatolickiego z administratorem apostolskim na czele¹³. Mimo tak rozbudowanej struktury Kazachstan pozostaje krajem, w którym brakowało i nadal brakuje duchowieństwa, a powołania miejscowe są rzadkością. W związku z tym ważną rolę odgrywają misjonarze.

W celu zrealizowania przedstawionego zagadnienia zostanie wykorzystana metoda hermeneutyczna. W artykule przyjęto definicję „hermeneutyki” C. Bartnika, według którego jest ona „wykładem [...] rzeczywistości, sposobem identyfikacji Kościoła i jego kontynuacji, samouświadamianiem się chrześcijaństwa w dziejach”¹⁴. Chodzi więc o to, aby nie postrzegać Kościoła, opierając się na opisie historycznym czy socjologicznym, ale aby posiadając te przesłanki, móc odczytać go teologicznie jako wypełnianie się słowa Bożego, które zbawia w każdym miejscu i czasie.

Przemówienia papieskie i przesłanie z nich wynikające, jak to już zostało podkreślone, są osadzone w czasie i przestrzeni zarówno historycznej, jak i politycznej Kazachstanu. To daje światło na zrozumienie samego orędzia, a także między innymi takich ważnych zagadnień poruszanych przez papieża, jak: Opatrzność Boża, potrzeba jedności wewnątrz Kościoła, pobożność eucharystyczna i maryjna, dialog (w tym także i z tymi, którzy nie podzielają wiary i wartości Kościoła katolickiego) oraz wezwanie do ewangelizacji.

Ponadto mocno należy podkreślić, że papieże mogą mówić podobnie także i do innych Kościołów lokalnych, to jednak ujęcie przesłania w kluczu *Deus Adventus* oraz *spes Ecclesiae* jest czymś specyficznym i oryginalnym w wypowiedziach papieskich skierowanych do uczestników, analizowanych w niniejszym artykule, wizyt *ad limina*.

Znaczenie wskazań papieskich wynika również i z tego, że Jan Paweł II znał sytuację Kościoła w Kazachstanie w trudnym czasie prześladowań

⁹ Zob. D. Panto, *Odrodzenie...*, s. 180.

¹⁰ Zob. tamże, s. 182.

¹¹ Zob. tamże, s. 184.

¹² Zob. tamże, s. 185.

¹³ Zob. tamże, s. 182.

¹⁴ C. Bartnik, *Hermeneutyka*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1993, t. VI, kol. 776.

także bezpośrednio z opowiadań bł. ks. Władysława Bukowińskiego¹⁵. Później papież ten utworzył struktury kościelne w Kazachstanie i mianował biskupów i ordynariuszy, odbył pielgrzymkę do tego kraju oraz popierał organizowanie w Kazachstanie zjazdów liderów religii światowych i tradycyjnych. Benedykt XVI natomiast ze swojej strony podtrzymywał zaangażowanie Stolicy Apostolskiej w dialog międzyreligijny oraz rozwój struktur kościelnych w Kazachstanie i Azji Środkowej.

DEUS ADVENTUS – KOŚCIÓŁ W MISTERIUM BOGA PRZYSZŁOŚCI

Podjmując analizę przesłania papieskiego do Kościoła w Kazachstanie, warto zwrócić uwagę na kilka istotnych elementów, o których wspomina Jan Paweł II i Benedykt XVI, a są nimi: Opatrzność, pasterz i kapłan, miłość, Duch Święty, wiara oraz nawrócenie.

Przesłanie wynikające ze zrozumienia myśli papieskiej było i nadal pozostaje drogowskazem dla „małej trzódki”, jak papież Jan Paweł II, a następnie Benedykt XVI nazywali Kościół w Kazachstanie, i do której poprzez pasterzy Kościoła lokalnego papieże kierują swoje słowa¹⁶. Z perspektywy minionych lat oraz przemian, które zaistniały w społeczeństwie i środowisku, nauczanie papieskie wskazuje drogę, podaje zasady życia i normy postępowania dotyczące nie tylko teraźniejszości, ale przede wszystkim przyszłości.

Takie ujęcie sprawy jest bardzo istotne, ponieważ dla papieża Jana Pawła II, a wcześniej jeszcze kardynała Wojtyły, życie z Bogiem jest życiem dotyczącym przyszłości. Możemy wnioskować, że te słowa, które kierowane były do uczestników wizyty *ad limina* i wnioski z niej płynące, dotyczyły nie tylko ówczesnej sytuacji, ale przede wszystkim czasów przyszłych. Kardynał Wojtyła w jednym ze swoich wcześniejszych przemówień głosił:

Właśnie tym się różni Ewangelia od każdej innej wiedzy o człowieku, że ta wiedza jest nade wszystko [...] wyprowadzona z przeszłości. Natomiast cała wiedza o człowieku, która zawiera się w Ewangelii, jest skierowana ku przyszłości człowieka; jest wyprowadzona z przyszłości człowieka¹⁷.

¹⁵ Zob. А. Посацкий SJ, *Апостол Казахстана и свидетель Евангелия. Блаженный о. Владислав Буковинский. Католический священник (1904–1974)*, Караганда 2016, s. 394–396.

¹⁶ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1; oraz Benedetto XVI, *Discorso...*

¹⁷ A. Boniecki MIC, *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, Kraków 2000, s. 428.

W związku z tym warto poddać analizie teksty papieskie pod kątem przyszłości, by jeszcze lepiej zrozumieć, na podstawie jakich drogowskazów i wartości żyć w teraźniejszości.

W jednym z pierwszych słów skierowanych do uczestników wizyty papież Jan Paweł II mówi o Opatrzności Bożej, która z jednej strony pozwoliła spotkać się następcom apostołów z Biskupem Rzymu, a z drugiej strony dała biskupom tę łaskę i przywilej, żeby prowadzili powierzony im lud Boży¹⁸. Opatrzność Boża w rozumieniu papieża – jak wynika z jego nauczania – to przede wszystkim „tajemnicza obecność Boga w historii”¹⁹. W innym miejscu Jan Paweł II podkreślił bardzo wyraźnie, że jest to „miłościwa i ojcowska Opatrzność Boga”²⁰, wyrażająca się w trosce Ojca o swoje dzieci, który „z miłością czuwa nawet nad [...] codziennymi troskami”²¹.

Znamienne jest także i to, że następca Piotra w swoim oficjalnym nauczaniu podkreśla bardzo wyraźnie, że Bóg, troszcząc się o człowieka, zaprasza go do tego, żeby ten, będąc stworzeniem i korzystając ze światła rozumu, miał udział w Boskiej Opatrzności, uczestnicząc w kierowaniu nie tylko światem przyrody, ale również i światem człowieka²².

Papież wspomina, że chociaż Opatrzność Boża ma swój tajemniczy plan²³, to właśnie Ona prowadzi człowieka do tego, żeby ten mógł „coraz lepiej poznawać niezmienną prawdę”²⁴ dotyczącą tego, „jaki jest sens jego życia, jego pracy i jego śmierci”²⁵. Papież głosi, że Bóg „wiedzie swój Kościół po drogach czasu i historii”²⁶ i tę myśl kieruje także do uczestników wizyty *ad limina*. Podkreśla przy tym, że Opatrzność na różne sposoby prowadzi człowieka, a szczególnie tego, który jeszcze nie poznał Boga²⁷ – także mimo prześladowań²⁸ – do poznania Chrystusa Zmartwychwstałego²⁹, który „jest wczoraj, dziś i na wieki ten sam” (por. Hbr 13,8).

¹⁸ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

¹⁹ Jan Paweł II, *Centesimus annus*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 2005, n. 59.

²⁰ Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 2, n. 61.

²¹ Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, n. 26.

²² Zob. Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 1 n. 43.

²³ Zob. Jan Paweł II, *Ut unum sint*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 2, n. 90.

²⁴ Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 43.

²⁵ Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 1, n. 28.

²⁶ Jan Paweł II, *Fides et ratio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 2, n. 72.

²⁷ Zob. Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 3.

²⁸ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

²⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 28.

Kolejnym ważnym zagadnieniem, na które Jan Paweł II zwraca uwagę podczas swojego przemówienia do przedstawicieli Kościoła w Azji Środkowej, jest określenie Chrystusa jako Dobrego Pasterza³⁰ i Najwyższego Kapłana³¹. Dla papieża być pasterzem oznacza nie tylko znać swoje owce, szukać ich i oddawać za nie swoje życie, ale przede wszystkim być troskliwym, łagodnym, współczującym i otwartym na innych. Pasterz interesuje się ludzkimi problemami³². Nie tylko prowadzi, ale też karmi swoje owce zgodnie z tym, czego potrzebują dla swojego wzrostu i dojrzałości w poznawaniu Chrystusa Zmartwychwstałego, otaczającego je światła i siebie samych³³. Warto podkreślić w tym miejscu, że „chodzi [...] tutaj o człowieka w całej jego prawdzie, w pełnym jego wymiarze”³⁴.

Następca Piotra ma świadomość tego, że prowadzenie do jedności i pokoju wierzących „może wymagać [od pasterzy] ofiary z własnego życia”³⁵. Przy tym mocno podkreśla i kładzie nacisk na dwa zasadnicze momenty. Po pierwsze, w jednej z encyklik pisze, że ta „troska o jedność wchodzi w zakres misji biskupiej i jest powinnością wynikającą bezpośrednio z wierności Chrystusowi, Pasterzowi Kościoła”³⁶. Po drugie, w innym miejscu zaznacza, że ta odpowiedzialność pasterzy nie zwalnia pozostałych uczniów Chrystusa³⁷ od troski o siebie nawzajem według własnego stanu i możliwości³⁸.

Być Pasterzem dla papieża oznacza także troszczyć się o tych, którzy nie należą do owczarni Chrystusowej i którzy są dalecy od Jego Kościoła³⁹. Jan Paweł II tak pisze: „Przedmiotem tej troski jest człowiek w swojej jedynej i niepowtarzalnej rzeczywistości człowieczej”⁴⁰. Ponadto w tym samym dokumencie podkreśla:

Kościół temu jednemu pragnie służyć, ażeby każdy człowiek mógł odnaleźć Chrystusa, aby Chrystus mógł z każdym iść przez życie mocą tej prawdy o czoło-

³⁰ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 2.

³¹ Zob. tamże, n. 3.

³² Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 89.

³³ Zob. Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 19.

³⁴ Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 1, , n. 13.

³⁵ Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 94.

³⁶ Tamże, n. 101.

³⁷ Zob. Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 19.

³⁸ Zob. Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 101.

³⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 49.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 13.

wieku i o świecie, która zawiera się w Tajemnicy Wcielenia i Odkupienia, mocą tej miłości, jaka z niej promieniuje⁴¹.

Dla Jana Pawła II z pojęciem Dobrego Pasterza nierozłącznie związane jest także pojęcie Najwyższego Kapłana nie tylko w znaczeniu ideowym, ale bardzo praktycznym. Natomiast dla tych, którzy odpowiadają za powierzony sobie lud, jest także kwestią miarodajną i normującą. Żeby być pasterzem, trzeba nie tylko sprawować władzę⁴², ale przede wszystkim należy autentycznie kochać tych, za których się odpowiada. Tak rozumiana miłość „może doprowadzić [...] aż do najwyższego świadectwa męczeństwa”⁴³.

Benedykt XVI w słowach skierowanych do pasterzy Kościoła Azji Środkowej zaprasza do coraz większej ufności pokładanej w Bożej Opatrzności, a także apeluje, żeby nie ustawać w miłości do Boga i bliźniego⁴⁴. Papież w swoim nauczaniu pojmuje miłość jako pokorne stawianie obok drugiego człowieka, bez wynoszenia się nad niego bez względu na jego sytuację⁴⁵. Każdy wyraz pomocy i troski o niego powinien natomiast wypływać z miłości do Chrystusa⁴⁶. Miłość zarówno do Boga, jak i do człowieka w rozumieniu Biskupa Rzymu „nie jest już przykazaniem, ale odpowiedzią na dar miłości, z jaką Bóg do nas przychodzi”⁴⁷. Jest ona główną i podstawową zasadą życia chrześcijańskiego oraz jego czynów, ponieważ „imperatyw miłości bliźniego został przez Stwórcę wpisany w samą naturę człowieka”⁴⁸. Warto też zaznaczyć, że to właśnie Chrystus poprzez Swoją miłość, przyjętą i doświadczoną przez człowieka, budzi w nim miłość do bliźniego⁴⁹.

Papież, mając świadomość wielu współczesnych sobie zagrożeń i niebezpieczeństw, podkreśla z całą stanowczością, że „miłość jest możliwa i [że] możemy ją realizować, bo jesteśmy stworzeni na obraz Boga”⁵⁰. Człowiek może kochać i miłować⁵¹, ponieważ to Bóg o wiele wcześniej

⁴¹ Tamże.

⁴² Zob. Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 94.

⁴³ Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 89.

⁴⁴ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

⁴⁵ Zob. Benedykt XVI, *Deus caritas est*, Kraków 2006, n. 35.

⁴⁶ Zob. Benedykt XVI, *Spe salvi*, Kraków 2007, n. 8.

⁴⁷ Benedykt XVI, *Deus...*, n. 1.

⁴⁸ Tamże, n. 31.

⁴⁹ Zob. tamże, n. 33.

⁵⁰ Tamże, n. 39.

⁵¹ Zob. tamże, n. 5.

go ukochał i umiłował, wybrał go i dał mu poznać siebie w swoim Synu⁵². Następca Piotra, mówiąc o tak rozumianej miłości Boga, „widzi w tym już zarysowujące się misterium Krzyża: Bóg tak bardzo miłuje człowieka, że sam, stawszy się człowiekiem, przyjmuje nawet jego śmierć i w ten sposób godzi sprawiedliwość z miłością”⁵³.

Benedykt XVI, omawiając obraz Boga w swojej encyklice, zwraca uwagę także na obraz człowieka⁵⁴, podkreślając przy tym, że człowiek zawsze potrzebuje miłości⁵⁵. Wskazuje ponadto na jej cechy, a mianowicie, że powinna być przebacząca⁵⁶, bezinteresowna, szanująca wolność drugiego człowieka i jego wybór⁵⁷, niepoddająca się zniechęceniu, szczególnie w obliczu trudności czy niemożności wyrażania siebie⁵⁸.

W nauczaniu Benedykta XVI zagadnienie wiary jest bardzo ściśle związane z miłością, która jest jej podstawową zasadą⁵⁹ i która działa poprzez miłość⁶⁰. Papież podkreśla, że istotą wiary chrześcijańskiej jest „chrześcijański obraz Boga i także wynikający z niego obraz człowieka i jego drogi”⁶¹. Nawet jeżeli rozum tego nie widzi i oko tego nie dostrzega, to jednak cały człowiek jest nastawiony na dogłębne przeżywanie tych prawd⁶². Jeżeli wiara jest fundamentem dla człowieka, „w którym duch i materia przenikają się wzajemnie, doświadczając w ten sposób nowej szlachetności”⁶³, to wyznacza ona jego system wartości i przekonań, porządkuje życie i prowadzi ku wolności od tego, co przemija⁶⁴. Tym sposobem cnota ta ukierunkowuje człowieka ku przyszłości i wieczności⁶⁵.

Papież wskazuje Maryję jako przykład człowieka wiary również pośród cierpienia i bólu. W swoim nauczaniu ukazuje Tą, która na tyle żyła wiarą, że w Jej życiu Słowo stało się Ciałem. Dziewica żyjąca w swojej teraźniejszości była całkowicie wychylona ku przyszłości, będąc przy tym nie tylko

⁵² Zob. tamże, n. 9.

⁵³ Tamże, n. 10.

⁵⁴ Zob. tamże, n. 11.

⁵⁵ Zob. tamże, n. 31/b.

⁵⁶ Zob. tamże, n. 10.

⁵⁷ Zob. tamże, n. 31/c.

⁵⁸ Zob. tamże, n. 35.

⁵⁹ Zob. tamże, n. 1.

⁶⁰ Zob. tamże, n. 33.

⁶¹ Tamże, n. 1.

⁶² Zob. Benedykt XVI, *Spe...*, n. 7.

⁶³ Benedykt XVI, *Deus...*, n. 9.

⁶⁴ Zob. Benedykt XVI, *Spe...*, n. 8.

⁶⁵ Zob. tamże, n. 7.

pogrążoną w rozważaniu i życiu Słowem Boga, ale podążała w swojej codzienności za swoim Synem aż po krzyż⁶⁶.

Dla Benedykta XVI wiara nie jest jedynie ideą, teorią czy ideologią, którą można pojąć i innym przekazać. Dla niego wiara jest namacalną rzeczywistością. Jest wydarzeniem i spotkaniem z Osobą⁶⁷. Autentyczne życie wiarą prowadzi do nawrócenia w znaczeniu odwrócenia się od tego, co przemija, od grzechu oraz egoizmu. Powoduje ono zwrócenie się ku Temu, który miłuje człowieka aż po krzyż i który prowadzi ku zmartwychwstaniu⁶⁸.

Staje się to wszystko możliwe przy pomocy Ducha Świętego – Tego, który jest sprawcą wszelkiego nawrócenia, który ożywia i który prowadzi Kościół, przemieniając i uzdalniając każdego z jego członków do miłowania Boga i braci⁶⁹.

Duch Święty cierpliwie prowadzi człowieka do nawrócenia, a także porywa innych dynamizmem miłości⁷⁰. To oznacza, żeby już nie żyć dla siebie samego, „ale dla Niego, a wraz z Nim dla innych”⁷¹, aby służyć Chrystusowi i Jego Kościołowi na tyle, na ile będzie to możliwe i na ile uczniowi starczy sił⁷². Przy tym służba ta nie jest wymuszona, ale jest „konsekwencją wynikającą z [...] wiary, która działa przez miłość (por. Ga 5,6)”⁷³. Jest to pełne miłości osobiste oddanie Chrystusowi, Kościołowi i drugiemu człowiekowi, który tego potrzebuje⁷⁴.

Można dzięki temu stwierdzić, że zarówno Jan Paweł II, jak i Benedykt XVI, mówiąc do obecnych podczas wizyty *ad limina* pasterzy lokalnego Kościoła, zarysowali dla nich wizję przyszłości, do której należałoby podążać. Myśl papieska wydaje się zmierzać w tym kierunku, żeby zachęcić pasterzy Kościoła lokalnego do ufego zawierzenia siebie, jak i swoich wiernych Opatrzności Bożej, która się nie myli, oraz żeby nieustannie wpatrywać się w Chrystusa Dobrego Pasterza, który troszczył się nie tylko o swoich, ale również był otwarty wobec tych, którzy Go nie rozumieli, prześladowali i wyśmiewali. Przy tym Pan nie zamykał się w wyobrażeniu swojej misji, ale ciągle szukał sposobów i dróg dotarcia do tych, którzy z Nim się nie zgadali, i tych, którzy byli pogubieni.

⁶⁶ Zob. tamże, n. 50.

⁶⁷ Zob. tamże, n. 7.

⁶⁸ Zob. tamże, n. 10.

⁶⁹ Zob. Benedykt XVI, *Deus...*, n. 19.

⁷⁰ Zob. tamże, n. 28/b.

⁷¹ Tamże, n. 33.

⁷² Zob. tamże, n. 35.

⁷³ Tamże, n. 31/a.

⁷⁴ Zob. tamże, n. 28/b.

Duże znaczenie w rozumieniu przesłania papieskiego odgrywa zrozumienie myśli papieskiej dotyczącej wiary, miłości i kwestii nawrócenia. Zdaje się, że papieże zapraszają do tego, żeby nie zamykać się w swoim własnym świecie, w swoich poglądach i pojęciach czy dobrze znanych formach i normach. Zapraszają natomiast, aby wychodzić naprzeciw tych, którzy potrzebują pomocy i wsparcia. Nawet bez otwartego wychodzenia z głoszeniem Ewangelii można angażować się w ewangelizację osób niewierzących, wydobywając przy tym dobro z każdego⁷⁵. Papież zaprasza, by zachowywać w sercu wiarę i ufność, że Bóg ma swój czas, a duszpasterze są tylko Jego narzędziami. Nieraz, nie mówiąc otwarcie o Chrystusie, ale czyniąc dobro wokół siebie i na swoją miarę, posługując przy tym tymi sposobami i środkami, które są dostępne w okolicznościach, w których zostali postawieni, tym samym mogą dawać świadectwo prawdzie Ewangelii⁷⁶.

Ponadto pasterze wezwani są do tego, żeby każdego dnia na nowo uświadamiać sobie swoją odpowiedzialność za powierzony sobie lud oraz zaproszeni są do tego, aby pogłębiać w sobie nie tylko świadomość tego, że mają tym ludem kierować, ale też i rozwijać w sobie osobistą ku temu gotowość i niezbędne kompetencje⁷⁷ do tego, żeby to czynić pokornie i odważnie, ufając Bożej Opatrzności oraz Duchowi Świętemu, który prowadzi Kościół⁷⁸. Uwzględnić należy przy tym warunki, czas, potrzeby ludzi i wspólnot, nie narzucając swoich przekonań, lecz szukając środków dotarcia do każdego. Chrystus jawi się w tym miejscu jako wzór właśnie takiej, a nie innej postawy ewangelizacyjnej⁷⁹.

SPES ECCLESIAE – NADZIEJA KOŚCIOŁA – MISJA KOŚCIOŁA

Zarówno Jan Paweł II, jak i Benedykt XVI w swoich przemówieniach starają się zarysować program działań dla samych biskupów, a także powierzonych ich trosce wspólnotom. Mają również świadomość wyzwań, które stoją przed Kościołem w Kazachstanie i dlatego też między innymi podejmują, odwołując się do trudnych czasów prześladowań i cierpienia, na sposób sobie właściwy aktualne tematy, takie jak nadzieja, świadectwo, posługiwanie (służba) bliźnim, podążanie za owczarnią. Zapraszają rów-

⁷⁵ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 3.

⁷⁶ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

⁷⁷ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

⁷⁸ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

⁷⁹ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 2.

niez pasterzy i lud im powierzony do prowadzenia dialogu i przyjęcia postawy otwartości, pokoju i jedności. Zachęcają także do wsłuchiwania się w Słowo i życia Eucharystią, a także praktykowania pobożności maryjnej.

Jan Paweł II pisze:

[...] po długim okresie prześladowań i rozproszenia, co było powodem licznych ograniczeń i dużego cierpienia, a nieraz nawet i śmierci męczeńskiej, teraz dla tych małych wspólnot a jednocześnie wspólnot dużo obiecujących nastąpił czas nadziei⁸⁰.

Benedykt XVI powie natomiast jeszcze dobitniej i bardziej precyzyjnie, że „mimo ciężkiego nacisku w latach komunistycznego i ateistycznego reżymu [...] płomień wiary [został zachowany w sercach wierzących i] nadal [w nich] płonie”⁸¹.

Obaj papieże odwołują się do trudnego czasu prześladowania Kościoła w Kazachstanie. Ten czas był również związany z deportacjami i masowymi wywózkami ludzi na teren Kazachstanu czy na Syberię⁸². Okres ten wywarł ogromny wpływ i pozostawił niezatarty ślad na wspólnotach i w ludzkich sercach. Benedykt XVI powie ponadto do uczestników wizyty, że to dzięki ofiarnej postawie i służbie kapłanów oraz zarówno osób zakonnych, jak i świeckich wiara została zachowana w tamtych trudnych czasach⁸³.

Mając świadomość historii i znaczenia owego czasu pełnego bólu i cierpienia, Jan Paweł II wskazuje w swoim przesłaniu na nadzieję i zaprasza do jej pielęgnowania⁸⁴. Dla papieża nadzieja i wiara są skoncentrowane na Zmartwychwstałym Panu, Który udziela swego Ducha i posyła swój Kościół⁸⁵. Ponadto dla Biskupa Rzymu owo posłannictwo i misja Kościoła są ściśle związane z nadzieją i zawsze skierowane ku przyszłości⁸⁶, obejmując również ludzi innych wyznań i tych, którzy „nie wyznają żadnej religii”⁸⁷. W innym dokumencie papież podkreśla, „że w dzisiejszym świecie istnieją [także] liczne inne formy ubóstwa”⁸⁸, a Kościół oraz jego członkowie,

⁸⁰ Tamże, n. 1.

⁸¹ Benedetto XVI, *Discorso...*

⁸² Autor niniejszego artykułu świadomie nie podejmuje głębiej tego tematu, lecz o tyle, o ile to pomoże zrozumieć myśl papieską i przesłanie skierowane do uczestników spotkań *ad limina*.

⁸³ Benedetto XVI, *Discorso...*

⁸⁴ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

⁸⁵ Zob. Jan Paweł II, *Dives in misericordia*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 1, n. 8.

⁸⁶ Zob. Jan Paweł II, *Slavorum apostoli*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 1, n. 31.

⁸⁷ Jan Paweł II, *Centesimus...*, n. 60.

⁸⁸ Jan Paweł II, *Sollicitudo...*, n. 15.

jednocząc swoje siły⁸⁹ wobec tych wszystkich wyzwań, pomimo krzyża i trudności mają szczególne zadanie i rolę do spełnienia.

Warto raz jeszcze podkreślić, że centralnym i zasadniczym miejscem w tym ujęciu nadziei, która idzie wbrew przyjętym obyczajom i przekonaniom, pomimo trudności i krzyża, jest Jezus Chrystus i tajemnica Jego Krzyża⁹⁰. Tylko w Nim – Panu Ukrzyżowanym i Zmartwychwstałym – człowiek może odnaleźć prawdziwą nadzieję⁹¹.

Jan Paweł II podkreśla wobec uczestników spotkania *ad limina* znaczenie i rolę bycia świadkiem. Dla papieża to przede wszystkim oznacza, by odczuwać „Chrystusową gorliwość o dusze”⁹² oraz podkreślać „godność osoby ludzkiej, która jest niezniszczalnym obrazem Boga Stwórcy”⁹³, a także miłować Kościół i być mu wiernym⁹⁴ w jego nauczaniu, głoszeniu Ewangelii i podążaniu drogą prawdy⁹⁵.

Bardzo ważna dla świadectwa jest rola świadków⁹⁶, którzy nie tyle mówią, ile pokazują czynami i faktami, że sami żyją wartościami Ewangelii⁹⁷. Papież podkreśla, że świadectwo to musi być świadectwem osobistym, w którym ważniejsze bywają nie słowa, ale sposób odnoszenia się do drugiego człowieka i jego godności⁹⁸, a wyraźne przepowiadanie powinno być obecne tylko tam, gdzie jest ono możliwe⁹⁹.

Świadectwo takie, którego się nie narzuca innemu i nie zmusza się go do jego przyjęcia, ma większą szansę, żeby być zaakceptowanym. Jest ono najbardziej przekonujące, ponieważ nie narusza wolności i szanuje sumienie drugiego człowieka¹⁰⁰. Papież ponadto podkreśla w swoim nauczaniu, że życie chrześcijanina „mimo wszystkich ludzkich ograniczeń i braków jest znakiem Boga i rzeczywistości transcendentnych”¹⁰¹.

Jan Paweł II w swoim przepowiadaniu zaprasza jednocześnie do tego, żeby troszczyć się o obronę godności ludzkiej i dbać o rozwój człowieka¹⁰²

⁸⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 86.

⁹⁰ Zob. Jan Paweł II, *Dives...*, n. 8.

⁹¹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 91.

⁹² Tamże, n. 89.

⁹³ Jan Paweł II, *Sollicitudo...*, n. 47.

⁹⁴ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 89.

⁹⁵ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 12.

⁹⁶ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 61.

⁹⁷ Zob. tamże, n. 42.

⁹⁸ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 12.

⁹⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 27.

¹⁰⁰ Zob. tamże, n. 8.

¹⁰¹ Tamże, n. 42.

¹⁰² Zob. Jan Paweł II, *Sollicitudo...*, n. 47.

oraz aby dawać świadectwo ludzkim i duchowym wartościom¹⁰³. Zachęca ponadto „do trwania z wiarą i miłością”¹⁰⁴ w swojej codzienności w sytuacjach, kiedy świadczenie o Chrystusie, w sposób otwarty i bezpośredni, nie zawsze jest możliwe albo kiedy nie spotyka się ono z właściwą odpowiedzią¹⁰⁵ lub też warunki i okoliczności temu nie sprzyjają¹⁰⁶.

Dla Namiestnika Chrystusa dawanie świadectwa o Nim i Jego Ewangelii ściśle związane jest ze służbą owczarni. Spoglądać na Zmartwychwstałego Pana oznacza dla papieża nie tylko usłyszenie głosu Mistrza, ale przede wszystkim przyswojenie sobie przesłania Jego Ewangelii¹⁰⁷. Dopiero wówczas można prowadzić lud sobie powierzony i głosić prawdę o Jezusie i o człowieku¹⁰⁸.

Kolejnym bardzo ważnym momentem dotyczącym świadectwa w nauczaniu papieskim i skierowanym do całego Kościoła jest służba nie tylko Chrystusowi, ale też i człowiekowi. Jan Paweł II mocno podkreśla, że Kościół – nie wykluczając i nie wyróżniając nikogo¹⁰⁹ – jest wezwany do służby człowiekowi¹¹⁰ w jego poszukiwaniu prawdy, na drodze jego rozwoju¹¹¹ oraz w kierunku spotkania z Panem Zmartwychwstałym¹¹². Służba tak rozumiana ma ogarniać i dotyczyć człowieka „rzeczywistego, [...] konkretnego [i] historycznego”¹¹³ w każdym z wymiarów jego człowieczeństwa.

W myśli papieża służyć Jezusowi w bliźnich oznacza także królować¹¹⁴ i panować przede wszystkim nad sobą samym i swoimi odruchami, posiadając niezbędne do tego przymioty osobiste¹¹⁵. Musi też odznaczać się określoną postawą, a mianowicie „trzeba [z całą odpowiedzialnością, miłością i wolnością] zatroszczyć się o bliźniego jako o osobę”¹¹⁶. Taka postawa prowadzi do urzeczywistnienia dojrzałego człowieczeństwa¹¹⁷ i przy-

¹⁰³ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 57.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Zob. tamże, n. 66.

¹⁰⁶ Zob. Jan Paweł II, *Centesimus...*, n. 24.

¹⁰⁷ Zob. Jan Paweł II, *Evangelium...*, n. 30.

¹⁰⁸ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 18.

¹⁰⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 89.

¹¹⁰ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 18.

¹¹¹ Zob. Jan Paweł II, *Sollicitudo...*, n. 47.

¹¹² Zob. Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 7.

¹¹³ Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 13.

¹¹⁴ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris Mater*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 1, n. 41.

¹¹⁵ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 21.

¹¹⁶ Jan Paweł II, *Evangelium...*, n. 87.

¹¹⁷ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 21.

bliża do Królestwa, gdzie jest „komunia wszystkich ludzi pomiędzy sobą i z Bogiem”¹¹⁸.

Kolejnym ważnym momentem, który związany jest ze służbą, a o którym wspomina papież na spotkaniu z pasterzami Kościoła w Azji Środkowej, jest nie tylko pójście za Chrystusem i naśladowanie Mistrza¹¹⁹, ale także podążanie za Jego owczarnią¹²⁰. Takie ujęcie sprawy może być trudne do przyjęcia przez pasterzy Kościoła lokalnego, ale ono było i pozostaje szczególnie ważne, ponieważ w czasie prześladowań, kiedy duszpasterstwo było mocno ograniczone, to właśnie lud Boży zachował wiarę oraz pielęgnował troskę o Kościół i wspólnotę¹²¹.

W nauczaniu Jana Pawła II to „człowiek jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła”¹²², a sam Kościół jest wezwany, żeby na wzór Chrystusa wyjść współczesnemu sobie człowiekowi na spotkanie¹²³. Ważne jest, aby przy tym ciągle „poszukiwać i śmiało odkrywać nowe szlaki”¹²⁴ prawdy, a następnie uświadamiając swoją za nią odpowiedzialność¹²⁵ i nasłuchując owej prawdy, która „pozwala zachować wolność”¹²⁶, być dla drugiego człowieka przykładem tego, jak być uczniem Pana i jak iść drogą wiary i miłości¹²⁷, aż po najwyższy przejaw radykalizmu i poświęcenia¹²⁸. To ma służyć temu, żeby doprowadzić człowieka do spotkania Zmartwychwstałego Pana. Kościół ma dawać świadectwo i być dla innych, nie myśląc o sobie¹²⁹. Przez to człowiek ma szansę i sposobność, żeby odnaleźć oraz odzyskać właściwą postawę wobec swojego życia¹³⁰.

Dla papieża „być chrześcijaninem [...] oznacza być twórcą komunii w Kościele i w społeczeństwie”¹³¹, a staje się to możliwe za pomocą umiejętności dialogu, do którego także zachęca uczestników wizyty *ad limina*¹³². Dialog jest dla papieża jedną z form działalności kościelnej, która

¹¹⁸ Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 15.

¹¹⁹ Zob. Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 19.

¹²⁰ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

¹²¹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 19.

¹²² Jan Paweł II, *Laborem exercens*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II...*, t. 1, n. 1.

¹²³ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 12.

¹²⁴ Jan Paweł II, *Fides...*, n. 56.

¹²⁵ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor...*, n. 19.

¹²⁶ Jan Paweł II, *Veritatis...*, n. 87.

¹²⁷ Zob. tamże, n. 20–21.

¹²⁸ Zob. tamże, n. 107.

¹²⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 17.

¹³⁰ Zob. Jan Paweł II, *Fides...*, n. 15.

¹³¹ Jan Paweł II, *Slavorum...*, n. 27.

¹³² Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 2.

prowadzi do nawrócenia¹³³. Namiestnik Chrystusa podkreśla, że „wszyscy wierni i wspólnoty chrześcijańskie wezwani są do uprawiania dialogu, chociaż nie w tym samym stopniu i formie”¹³⁴.

Ponadto papież stwierdza, że człowiekowi powinna towarzyszyć „postawa „dialogiczna” [ponieważ ona] odpowiada naturze osoby i jej godności”¹³⁵. Dialog rozumiany w tym kluczu prowadzi do „wzajemnego poznania i ubogacenia”¹³⁶. Ponadto Biskup Rzymu jeszcze mocniej podkreśla, że „dialog leży na jedynej drodze do samospełnienia człowieka: zarówno poszczególnych osób, jak też każdej ludzkiej wspólnoty”¹³⁷, oraz stwierdza w swoim nauczaniu, że dialog jest także skutecznym środkiem wydającym owoce¹³⁸ w rozwiązywaniu konfliktów i trudności¹³⁹, także z tymi, którzy nie podzielają sposobu widzenia i przekonań rozmówcy¹⁴⁰. Staje się to możliwe, ponieważ może on „przybierać wielorakie formy i sposoby [swojego] wyrazu”¹⁴¹. Ważna jest jednak przy tym zasada wzajemności i poszanowania¹⁴².

Warto też dodać, że – jak naucza Jan Paweł II – „Kościół nie widzi sprzeczności między głoszeniem Chrystusa a dialogiem międzyreligijnym”¹⁴³, jednak przy tym zaleca „aby sposób i metoda wyrażania wiary katolickiej nie stanowiły przeszkody dla dialogu z braćmi”¹⁴⁴, a jednocześnie, żeby nie zatracić przekonania o tym, że to właśnie Kościół Katolicki „jest zwyczajną drogą zbawienia i tylko on posiada pełnię zbawczych środków”¹⁴⁵.

Szczery i prawdziwy dialog domaga się tego, żeby umieć uszanować i pragnąć poznać oraz zrozumieć odmiennosć poglądów drugiego człowieka, różnicę zdań, przekonań¹⁴⁶, a także wartości kulturowych¹⁴⁷. Ważne jest, aby w tym „dialogu osobowym”¹⁴⁸ uszanować z pokorą, poczuciem

¹³³ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 20.

¹³⁴ Tamże, n. 57.

¹³⁵ Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 28.

¹³⁶ Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 55.

¹³⁷ Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 28.

¹³⁸ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 57.

¹³⁹ Zob. Jan Paweł II, *Centesimus...*, n. 22.

¹⁴⁰ Zob. Jan Paweł II, *Slavorum...*, n. 15.

¹⁴¹ Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 57.

¹⁴² Zob. Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 29.

¹⁴³ Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 55.

¹⁴⁴ Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 36.

¹⁴⁵ Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 55.

¹⁴⁶ Zob. Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 38.

¹⁴⁷ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 25.

¹⁴⁸ Jan Paweł II, *Evangelium...*, n. 82.

prawdy i uczciwości¹⁴⁹ osobistą godność oraz „kategorie myślowe i konkretne doświadczenie historyczne partnera”¹⁵⁰ rozmowy.

Jan Paweł II zachęca pasterzy Kościoła lokalnego w Azji Środkowej w swoim do nich przemówieniu do tego, żeby brali przykład z Matki Pana¹⁵¹, od Niej uczyli się wierności, miłości i miłosierdzia¹⁵² oraz macierzyńskiej troski o dzieciach Kościoła – w tym także zagubionych, potrzebujących pomocy i wsparcia¹⁵³.

Papież wskazuje także i na wiernych świadków wiary, a przede wszystkim stawia za wzór tych, którzy oddawali swoje życie i zdrowie, będąc prześladowani podczas reżimu komunistycznego na terenie Azji Środkowej¹⁵⁴. Takich świadków i męczenników wiary było wielu¹⁵⁵. Można przypuszczać z wielkim prawdopodobieństwem, że Jan Paweł II mówił także o bł. ks. Władysławie Bukowińskim, który jest nazywany Apostołem Kazachstanu, a którego on osobiście znał, nie będąc jeszcze wybranym na Stolicę Piotrową¹⁵⁶.

Benedykt XVI z kolei zaprasza uczestników *ad limina* do kultu Matki Bożej oraz do tego, żeby wychowywali wiernych do słuchania i miłości Słowa Bożego zarówno osobistego, tak i liturgicznego, do umiłowania Eucharystii oraz do modlitwy różańcowej – szczególnie w rodzinach¹⁵⁷.

Papież podkreśla w jednej ze swoich encyklik, że Bóg kocha osobiście i wyjątkowo każdego człowieka, oraz to, że każdy był i jest przez Niego chciany. Człowiek ze swojej strony jest wezwany do tego, żeby odpowiedział Bogu swoją miłością i Jego słuchał¹⁵⁸. Jednym ze sposobów otwarcia się na Boga i wyrażenia Mu swojego przywiązania jest zamiłowanie do Jego Słowa, w którym Stwórca wychodzi naprzeciw człowiekowi¹⁵⁹.

Papież w swojej encyklice z wielkim szacunkiem i ogromną delikatnością mówi o Słowie Boga. Jako przykład do naśladowania podaje Matkę Pana, której portret duszy

¹⁴⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris...*, n. 56.

¹⁵⁰ Jan Paweł II, *Ut unum...*, n. 36.

¹⁵¹ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 2.

¹⁵² Zob. Jan Paweł II, *Dives...*, n. 9.

¹⁵³ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris Mater...*, n. 43.

¹⁵⁴ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

¹⁵⁵ Zob. Л. Клостер, *Они свидетельствовали о вере*, Астана 2022.

¹⁵⁶ Zob. J. Nowak, *Świadek. Życie i działalność Sługi Bożego ks. Władysława Bukowińskiego, apostoła Kazachstanu*, Kraków 2009, s. 127.

¹⁵⁷ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

¹⁵⁸ Zob. Benedykt XVI, *Deus...*, n. 9.

¹⁵⁹ Zob. tamże, n. 17.

[...] jest w całości utkany z nici Pisma Świętego, z nici Słowa Bożego. W ten sposób objawia się, że w Słowie Bożym czuje się Ona jak u siebie w domu, z naturalnością wychodzi i wchodzi z powrotem. Ona mówi i myśli według Słowa Bożego; Słowo Boże staje się Jej słowem, a Jej słowo rodzi się ze Słowa Bożego¹⁶⁰.

Namiestnik Chrystusa zachęca Kościół do głoszenia Słowa Prawdy i Życia¹⁶¹, a ludzi wierzących zaprasza, żeby stawali się na wzór Maryi tymi, którzy są zakochani w Słowie Boga, którzy je zgłębiają zarówno indywidualnie, jak i liturgicznie oraz którzy tym Słowem żyją i opierając się na nim, układają swoje życie, dokonując zarówno wielkich życiowych wyborów, jak i podejmując zwyczajne decyzje w swojej codzienności.

Z tego zamiłowania do Słowa oraz do Matki Pana wynika również zaproszenie skierowane przez papieża do pasterzy Kościoła w Azji Środkowej do szerzenia praktyki modlitwy różańcowej – szczególnie w rodzinach¹⁶². Benedykt XVI zachęca do modlitwy, w której rozważa się Słowo razem z Maryją, aby następnie to doświadczenie spotkania Pana przenieść do swojego codziennego życia i obowiązków.

Miłość do Eucharystii obok miłości do Słowa Bożego jest kolejnym istotnym aspektem życia Kościoła, a także życia chrześcijańskiego, do którego zachęca Następca Piotra¹⁶³. Papież naucza, że Eucharystia włącza człowieka w ofiarę Jezusa¹⁶⁴ i jednoczy go nie tylko z Chrystusem, ale także i ze wszystkimi tymi, którzy także przyjmują Pana Zmartwychwstałego w Komunii św.¹⁶⁵ Biskup Rzymu podkreśla, że „w Komunii eucharystycznej zawiera się bycie miłowanym i jednocześnie, miłowanie innych”¹⁶⁶.

W Eucharystii „Bóg stał się widzialny”¹⁶⁷ i On w szczególny sposób wychodzi na spotkanie człowieka, żeby obdarzyć go swoją obecnością i miłością. Jest to spotkanie pełne miłości. Na taką miłość jedynie można odpowiedzieć swoją miłością do Boga i innych ludzi¹⁶⁸. Papież pisze, że „miłość bliźniego polega właśnie na tym, że kocham w Bogu i z Bogiem również innego człowieka, którego w danym momencie może nawet nie znam lub

¹⁶⁰ Benedykt XVI, *Deus...*, n. 41.

¹⁶¹ Zob. tamże, n. 25.

¹⁶² Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

¹⁶³ Zob. Benedykt XVI, *Deus...*, n. 22.

¹⁶⁴ Zob. tamże, n. 13.

¹⁶⁵ Zob. tamże, n. 14.

¹⁶⁶ Tamże.

¹⁶⁷ Tamże, n. 17.

¹⁶⁸ Zob. tamże.

do którego nie czuję sympatii”¹⁶⁹. Taką zdolność do miłowania drugiego człowiek czerpie „ze spotkania z Chrystusem Eucharystycznym”¹⁷⁰. Warto podkreślić, że papież, zapraszając do miłości Boga i do umiłowania Eucharystii, zachęca także do miłości i szacunku wobec drugiego człowieka. Stwierdza przy tym bardzo odważnie, że „miłość Boga i miłość bliźniego są nierozłączne”¹⁷¹.

Ojciec Święty zaprasza do tego, żeby w tej trosce o jedność i pokój we wspólnocie i między sobą mieć świadomość także i tego cierpienia, które może być udziałem bliźniego. Cierpienie rozumie jako środek do oczyszczenia i jako okazja do wzrostu w miłości, aby także i ono, chociaż „nie przestając być cierpieniem – [to jednak] mimo wszystko [mogło stać] się pieśnią pochwalną”¹⁷². Benedykt XVI wskazuje w swojej encyklice, że to „nie unikanie cierpienia ani ucieczka od bólu uzdrawia człowieka, ale zdolność jego akceptacji, dojrzewania w nim, prowadzi do odnajdywania sensu przez zjednoczenie z Chrystusem, Który cierpiał z nieskończoną miłością”¹⁷³. To wszystko ostatecznie prowadzi człowieka do tego, żeby mógł on odkryć w całej prawdzie to, kim on jest, oraz co należy czynić, aby być sobą i nie utracić swojego człowieczeństwa¹⁷⁴.

Podsumowując wypowiedzi papieża oraz analizując przesłanie skierowane do uczestników wizyt *ad limina*, można wnioskować, że pasterze Kościoła lokalnego są zaproszeni do tego, żeby odkrywali i coraz bardziej doceniali każdego człowieka, w tym także tego, który jest niewierzący, niepraktykujący i którego poglądy są zupełnie odmienne od nauki Kościoła¹⁷⁵. Ważne jest zrozumienie człowieka, podążanie za nim, troska o jego rozwój i wydobywanie z niego tego dobra, które w nim jest. Rozwój tu jest rozumiany nie tylko w kategoriach duchowych, ale również jako integralne wydarzenie i prawdziwy postęp zarówno w kontekście psychologicznym, jak i kulturowym oraz społecznym¹⁷⁶.

Pasterze są zaproszeni do tego, żeby uszanowali także rolę osób świeckich w Kościele¹⁷⁷ i we wspólnocie lokalnej, której przywodzą, i aby podążali za nią, przy tym jednocześnie mając świadomość swojej odpowie-

¹⁶⁹ Tamże, n. 18.

¹⁷⁰ Tamże.

¹⁷¹ Tamże.

¹⁷² Benedykt XVI, *Spe...*, n. 37.

¹⁷³ Tamże.

¹⁷⁴ Zob. tamże, n. 6.

¹⁷⁵ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 2.

¹⁷⁶ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

¹⁷⁷ Zob. tamże.

działności za Kościół, Prawdę i głoszenie Ewangelii¹⁷⁸. Ważne jest, żeby nie narzucali innym swojego zdania i nauczania, lecz aby swoim życiem, miłością, troską i szacunkiem świadczyli o wierze i Zmartwychwstałym Panu. Przez taką służbę staje się możliwe dotarcie także do osób oraz grup dalekich od wiary i chrześcijaństwa¹⁷⁹.

Obok pielęgnowania wierności Kościołowi i Prawdzie oraz troski o duchowy wymiar życia wspólnotowego¹⁸⁰, któremu sprzyjają kult eucharystyczny i kult maryjny, miłość do Słowa Bożego i do modlitwy, szczególnie różańcowej¹⁸¹, pasterze są zaproszeni do otwartości na różne formy dialogu (także między sobą)¹⁸², do poszukiwania nowych form apostołatu i czynnej pomocy bliźniemu oraz do wsłuchiwania się w człowieka, jego potrzeby i jego trudności¹⁸³.

WNIOSKI

Po przeanalizowaniu zagadnienia i tematów nasuwają się następujące wnioski:

1. Jan Paweł II i Benedykt XVI dobrze znali sytuację Kościoła w Azji Środkowej, szczególnie w Kazachstanie, a przesłanie, które było tam skierowane, ma w sobie daleko idący program rozwoju wspólnot lokalnych. Jako dalsze pogłębione badania warto podjąć analizę innych wypowiedzi papieskich podczas analogicznych wizyt, ale skierowanych w tamtym czasie do uczestników z innych krajów. Celem takiego badania byłoby ustalenie podobieństw i różnic papieskiego przesłania.

2. Papieże podkreślają działanie Opatrzności Bożej, która wykorzystwała czasy deportacji i masowych zsyłek ludności do tego, żeby na terenach azjatyckich mogły znaleźć się chrześcijanie, a także duchowieństwo Kościoła katolickiego. Ponadto w czasach reżimu komunistycznego Kościół przetrwał w ludziach, którzy po domach bez obecności księży, narażając własne życie, trwali na modlitwie (szczególnie różańcowej).

3. Papieże dostrzegali potrzebę jedności przede wszystkim między duchowieństwem we wspólnocie kapłańskiej oraz w ich lokalnych wspólnotach, stąd też pojawia się zachęta papieska do jedności. Jest to istotne dla

¹⁷⁸ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

¹⁷⁹ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

¹⁸⁰ Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 1.

¹⁸¹ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

¹⁸² Zob. Giovanni Paolo II, *Discorso...*, n. 2.

¹⁸³ Zob. Benedetto XVI, *Discorso...*

wewnętrznego życia wspólnoty. Ponadto pasterze są zaproszeni do tego, by coraz bardziej docenić szczególną rolę i znaczenie we wspólnocie Kościelnej osób świeckich.

4. Ważne miejsce w propozycjach papieskich zajmuje dialog jako działanie Kościoła skierowane na zewnątrz wspólnoty. Dialog jest o tyle istotny, że Kazachstan jest państwem wielonarodowym i wieloreligijnym. W związku z tym umiejętność wyjścia naprzeciw drugiego człowieka, głosząc mu Chrystusa i przy tym nie narzucając mu swojej wizji świata oraz nie łamiąc jego sumienia, wolności i wyznania, jest kluczowa dla posługiwania i ewangelizacji w tym kraju.

5. Papieże zapraszają, żeby posługiwać nie tylko wobec osób katolickiego pochodzenia, ale także aby zadbać o każdego człowieka, o jego rozwój integralny i całościowy. Stąd pasterze są zaproszeni, żeby szukać nowych form apostołatu, a także do czynnej pomocy bliźniemu oraz troski o drugiego człowieka.

Papieże, kierując swoją myśl do hierarchów Kościoła Azji Środkowej, mieli świadomość tego, że gdyby nie głęboka wiara prostych i pojedynczych ludzi, którzy byli naznaczeni cierpieniem i prześladowaniem ze strony ówczesnej władzy, to nie byłoby także rozwoju wspólnot chrześcijańskich ani nowych powołań. To daje siłę, by patrzeć w przyszłość z ufnością i nadzieją pokładaną w Bogu, który nikogo nie zostawia. To właśnie Chrystus Zmartwychwstały dociera do człowieka niezależnie od okoliczności i nie przestaje w Duchu Świętym prowadzić i opiekować się Kościołem na przestrzeni czasu i historii w jego drodze do domu Ojca.

Tematem do dalszych badań jawią się międzyreligijne spotkania, które odbywają się w Kazachstanie, a które bardzo mocno były doceniane przez Jana Pawła II i popierane przez Benedykta XVI. Jak dotychczas zagadnienie to nie było poddawane analizie teologicznej oraz szczegółowej ocenie krytyczno-dogmatycznej, a zatem pozostaje propozycją do dalszych badań naukowych.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik C., *Hermeneutyka*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1993, t. VI, kol. 770–783.
- Benedetto XVI, *Discorso del santo padre Benedetto XVI ai vescovi e ordinari dell'asia centrale in visita „ad limina Apostolorum”*, 2.10.2008, Vatican, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2008/october/documents/hf_ben-xvi_spe_20081002_ad-limina-asia-centr.html [dostęp: 13.04.2024].
- Benedykt XVI, *Deus caritas est*, Kraków 2006.

- Benedykt XVI, *Spe salvi*, Kraków 2007.
- Boniecki A., *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, Kraków 2000.
- Giovanni Paolo II, *Discorso di Giovanni Paolo II ai presuli della conferenza episcopale del centro-asia in visita „ad limina Apostolorum”*, 9.02.2001, Vatican, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2001/february/documents/hf_jp-ii_spe_20010209_centro-asia-ad-limina.html [dostęp: 13.04.2024].
- Grygorcewicz Z., *Ewangelizacja w kontekście Kazachstanu*, Lublin 2002.
- Иванов В., Трофимов Я., *Религии в Казахстане*, Алматы 2003.
- Jan Paweł II, *Centesimus annus*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 2005, s. 461–530.
- Jan Paweł II, *Dives in misericordia*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 55–99.
- Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 2005, s. 639–752.
- Jan Paweł II, *Fides et ratio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 2005, s. 823–920.
- Jan Paweł II, *Laborem exercens*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 101–154.
- Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 1–53.
- Jan Paweł II, *Redemptoris Mater*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 257–317.
- Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 377–460.
- Jan Paweł II, *Slavorum apostoli*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 155–185.
- Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 319–376.
- Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 531–637.
- Jan Paweł II, *Ut unum sint*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 2005, s. 753–822.
- Jasiakiewicz W., Gutkowska A., *Tam niczego nie było. Niczego nie było i dużo umierali. Wywózki Polaków do północnego Kazachstanu (Tajynsza) 1936–1938*, Bydgoszcz 2022.
- Клостер Л., *Они свидетельствовали о вере*, Астана 2022.
- Kukulska P., *Cel wizyty ad limina Apostolorum*, „Kościół i Prawo” 5(18) (2016) 2, s. 67–77.
- Nowak J., *Świadek. Życie i działalność Sługi Bożego ks. Władysława Bukowińskiego, apostoła Kazachstanu*, Kraków 2009.

Panto D., *Odrodzenie Kościoła Katolickiego w Kazachstanie: historia, relacji z państwem*, w: *Colloquium wydziału nauk humanistycznych i społecznych*, Gdynia 2015, t. 7, nr 4, s. 173–188.

Посацкий А., *Апостол Казахстана и свидетель Евангелия. Блаженный о. Владислав Буковинский. Католический священник (1904–1974)*, Караганда 2016.